

NORMATIVITY OF THE FUTURE PRIMARY SCHOOL
TEACHERS' ORAL PROFESSIONAL SPEECHНОРМАТИВНІСТЬ УСНОГО ПРОФЕСІЙНОГО МОВЛЕННЯ
МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

The purpose of the article is to study normativity as an important component of the future primary school teachers' oral professional speech.

Methodology. The following methods were used in the research: theoretical analysis of the scientific sources on the research problem; comparison, induction, deduction, systematization and generalization; diagnostic: pedagogical observation, conversation, the survey of students and primary school teachers.

Scientific novelty. The article deals with the problem of the future primary school teachers' language and communicative competence formation, in particular its normative component; the concepts of «language norm» and «teacher's oral speech normativity» have been analyzed; the criteria of the future primary school teachers' normative professional speech have been clarified; the most typical violations of language norms by students have been generalized and characterized.

Conclusions. The process of the future primary school teachers' language and communicative professional competence formation of the normative component is multifaceted and complex. At the same time, the culture of oral speech is the basis of the general pedagogical culture of a teacher, without the proper level of the development of which it is impossible to ensure the quality of the educational process, in particular at the Ukrainian and Literary Reading lessons in primary school.

Considering normativity as an important component of the future primary school teachers' oral professional speech, it is necessary to take into account the linguists and didactics' theoretical conclusions, in particular on the interpretation of the «language norm» concept, variable nature and properties of language norms, criteria of the normative speech, typology of the Ukrainian literary language norms.

Key words: professional speech, future primary school teachers, language norms, normativity of oral speech, violation of language norms, typical speech mistakes.

Мета статті – схарактеризувати нормативність як важливий компонент усного професійного мовлення майбутніх учителів початкової школи.

Методологія. У дослідженні використано такі методи: теоретичного аналізу наукової літератури з досліджуваної проблеми; зіставлення, індукції, дедукції, систематизації й узагальнення; діагностичні: педагогічне спостереження, бесіда, опитування студентів і вчителів початкової школи.

Наукова новизна. У статті актуалізовано проблему формування мовно-комунікативної компетентності, зокрема її нормативного компонента, майбутніх учителів початкової школи; здійснено аналіз понять «мовна норма», «нормативність усного мовлення вчителя»; з'ясовано критерії нормативного професійного мовлення майбутніх учителів початкової школи; узагальнено й схарактеризовано найтипівіші порушення мовних норм студентами.

Висновки. Процес формування нормативного компонента мовнокомунікативної компетентності майбутніх учителів початкової школи є багатограним і складним. Водночас культура усного мовлення є основою загальної педагогічної культури вчителя,

без належного рівня розвитку якої неможливо забезпечити якісний освітній процес, зокрема на уроках української мови і літературного читання в початковій школі.

Розглядаючи нормативність як важливий компонент усного професійного мовлення майбутніх учителів початкової школи, варто брати до уваги теоретичні висновки лінгвістів і лінгводидактів, зокрема щодо трактування поняття «мовна норма», варіативного характеру і властивостей мовних норм, критеріїв нормативного мовлення, типології норм української літературної мови.

Ключові слова: професійне мовлення, майбутні вчителі початкової школи, мовні норми, нормативність усного мовлення, порушення мовних норм, типові мовленнєві помилки.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими або практичними завданнями. В умовах реалізації Концепції Нової української школи одним із пріоритетних завдань вищої педагогічної освіти є розроблення й упровадження особистісно орієнтованої моделі формування усного професійного мовлення майбутніх учителів початкової школи, що передбачає розвиток мовнокомунікативної особистості майбутнього фахівця, здатного виявляти стійкі професійні знання, уміння й навички та високий рівень культури літературного мовлення.

Необхідність дотримання педагогами мовних норм у процесі спілкування зі своїми учнями не викликає сумнівів, адже вчитель початкової школи є «першовчителем рідної мови», «провідником українського слова, слова висококультурного і високоморального», слова, яке сприймають і наслідують школярі (Вашуленко, 2010, с. 5-6). Багатство, виразність і різноманітність усного мовлення педагогів початкової ланки загальної середньої освіти – джерело збагачення мовлення його вихованців. Чистота, досконалість, образність мовлення вчителя – запорука розвитку в учнів естетичного смаку і цінностей, створених засобами рідної мови. Нормативне усне мовлення педагога сприятиме формуванню в учнів початкової школи необхідних ключових і предметних компетентностей не лише на уроках української мови та літературного читання, а й на інших навчальних предметах; виробленню навичок грамотного усного мовлення у неформальному спілкуванні з однолітками і батьками.

З огляду на зазначене вище, нормативність професійного мовлення є обов'язковим і важливим складником мовнокомунікативної компетентності вчителя початкової школи.

Аналіз показників якостей усного мовлення студентів II і III курсів факультету дошкільної, початкової освіти і мистецтв

Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка на заняттях із «Методики навчання мовно-літературної освітньої галузі» та під час проведення уроків української мови і літературного читання на навчальній (педагогічній) практиці підтверджує актуальність досліджуваної проблеми.

Аналіз основних досліджень і публікацій з порушеної проблеми.

Проблему становлення й розвитку норм сучасної української літературної мови, їх типологію висвітлено в дослідженнях С. Бирик, Б. Головіна, М. Жовтобрюха, С. Ермоленко, М. Кочергана, Т. Коць, Л. Струганець, М. Пилинського, Ю. Поздрань, Г. Яворської та ін. Критерії та якості нормативного професійного мовлення обґрунтовано в працях Н. Бабич, І. Гайдаєнко, Ф. Гоноболіна, А. Коваль, І. Маруніча, Л. Мацько, М. Пентиліук. Основні аспекти формування мовнокомунікативної компетентності, культури українського мовлення студентів педагогічних закладів вищої освіти досліджували Н. Бабич, О. Біляєв, К. Климова, І. Кухарчук, Л. Мацько, С. Омельчук, В. Пасинок, І. Хом'як. Питання фахової мовленнєвої підготовки майбутніх учителів початкової школи у процесі вивчення лінгвістичних дисциплін розглядалися М. Вашуленком, С. Дубовик, І. Кучеренко, О. Лілік, Л. Мамчур, В. Підгурською, О. Поповою, О. Сазоновою, В. Усатим та ін.

Формулювання цілей статті. Цілі статті – розглянути теоретичні аспекти проблеми формування нормативного усного професійного мовлення майбутніх учителів початкової школи; проаналізувати найтипівіші порушення студентами мовних норм на заняттях із «Методики навчання мовно-літературної освітньої галузі» та під час проведення уроків української мови і літературного читання на навчально-педагогічній практиці.

Висвітлення процедури теоретико-методологічного та експериментального дослідження. У дослідженні використано такі методи: теоретичного аналізу наукової літератури (для з'ясування стану розробленості проблеми й перспектив дослідження); зіставлення, індукції, дедукції, систематизації й узагальнення (з метою порівняння поглядів учених на досліджувану проблему, визначення критеріїв нормативності усного мовлення майбутнього вчителя початкової школи, типології мовних норм, порушення їх); діагностичні, зокрема педагогічне спостереження, опитування студентів і вчителів (зادля аналізу стану проблеми в практиці початкової школи).

Виклад основного матеріалу дослідження з обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Нормативність – найважливіша ознака літературної мови, без якої стає неможливим здійснення її основної функції – використання мови як засобу спілкування людей. Як зазначають М. Пентилюк, І. Маруніч та І. Гайдаєнко (2010), «нормативність літературної мови – це природний її стан, а норма – це усвідомлена реальність мови в її розвитку, закономірності, відображення в узагальненому обов'язковому правилі. Норма лише тоді є нормою, коли відображає об'єктивні закони розвитку мови» (с. 33).

Слово «норма» походить від латинського *norma*, що означає *правило, взірць*. Автори універсальної енциклопедії «Українська мова» під «мовною нормою» розуміють «сукупність мовних засобів, визнаних еталонними на певному етапі розвитку мови» (Муромцев, 2011, с. 266). У словнику лінгвістичних термінів у визначенні поняття підкреслюється варіативний характер мовних норм: «Мовні норми – закріплені в практиці зразкового використання мовні варіанти (в галузі вимови, слововживання, граматичних та інших засобів), які найкраще і найповніше з числа співіснуючих виконують свою суспільну роль» (Ганич, Олійник, 1985, с. 156). М. Кочерган, характеризуючи означене поняття, виділяє три властивості мовної норми: 1) вибірковість (виявляється в тому, що кожна мовна норма по-своєму реалізує можливості мови); 2) стійкість, тобто усталеність, традиційність (передбачає збереження мовних традицій, обмеження варіантів, покликання на авторитетні джерела вживання); 3) обов'язковість (полягає в тому, що все визнане суспільством вважається правильним і його повинні дотримуватися мовці) (Кочерган, 2003, с. 302-303). Автори монографії «Літературна норма і мовна практика»

називають норму літературної мови «головною «дійовою особою» культури мови» і наголошують на необхідності розрізнення змісту понять «мовна норма» і «літературна норма». Проаналізувавши багатоплановість, динамічну стабільність явища норми, критерії її становлення як ознаки розвиненої літературної мови, дослідники розглядають норму як певний «конструкт, який витворюється в свідомості людей, належних до однієї комунікативної спільноти» (Єрмоленко, Бибик, Коць, Сюта, Чемеркін, 2013, с. 66). У навчальних посібниках і підручниках з української мови для закладів вищої освіти здебільшого подаються однотипні визначення поняття: Мовні норми – це сукупність правил реалізації мовної системи, прийнятих на певному етапі розвитку суспільства як взірць (Доленко, Дацюк, Кващук, 1987; Мацюк & Станкевич, 2005); «Мовна норма – уніфіковані, традиційні, найбільш поширені, свідомо фіксовані стандарти реалізації мовної системи, обрані в процесі суспільної комунікації» (Шевчук & Клименко, 2019, с. 19).

На нашу думку, найбільш обґрунтованою, чітко окресленою є дефініція, запропонована ще М. Пилинським, який визначив засадничі положення лінгвоукраїністики: «Норма літературної мови – це реальний, історично зумовлений і порівняно стабільний мовний факт, що відповідає системі й нормі мови і становить єдину можливість або найкращий для даного конкретного випадку варіант, відібраний суспільством на певному етапі його розвитку із співвідносних фактів загальнонародної (національної) мови в процесі спілкування» (Пилинський, 1976, с. 94). Учений вважав, що мовці, які «вільно володіють мовою, «впорядковують» своє мовлення не за правилами, а за реальною нормою як зразком (що й лежить в основі так званого чуття мови, властивого всім мовцям без винятку) (Пилинський, 1976, с. 67).

Отже, здійснений аналіз наукових досліджень свідчить, що в сучасній лінгвістиці не існує єдиного підходу до трактування поняття мовної норми. Водночас більшість мовознавців, окреслюючи це поняття, звертає увагу на такі критерії мовних норм, як системність, правильність, доречність, естетична гармонійність, варіативність. У дослідженнях Н. Бабич (2003), А. Коваль (1982) та ін. також наголошується на ще одній, особливо важливій для нашого дослідження, закономірності реалізації мовних норм у мовленнєвій практиці – неоднаковому вияві їх в усній і писемній формах української

літературної мови. Як стверджують лінгвісти, насамперед мовні норми різняться ступенем обов'язковості дотримання та їх типами: у писемному мовленні вимоги до дотримання мовних норм надзвичайно суворі, існує більше нормативних правил ніж в усному (додаються правописні норми), а в усному мовленні вимог до норм правопису немає, натомість з'являються вимоги до правильного наголошення й вимови слів. Крім того, в усній формі мовлення існує більше можливостей для вибору варіантів мовної норми (Коваль, 1982, с. 9).

Нормативність усного професійного мовлення, насамперед виявляється у дотриманні мовцями норм літературної мови, умінні всебічно використовувати мову в її соціально усвідомлених і усталених формах. Дослідники виокремлюють такі основні критерії нормативного мовлення:

1) мовлення, яке відповідає системі мови, не суперечить її законам;

2) мовлення, у якому варіант норми має нові семантико-стилістичні можливості, увиразнює й уточнює контекст, містить додаткову і вичерпну інформацію;

3) мовлення, у якому не допущено стилістичного (і стильового) дисонансу;

4) мовлення, у якому застосування норми з іншого стилю є обґрунтованим, доречним;

5) мовлення, у якому не допускається змішування норм різних мов (тобто суржик) під впливом білінгвальної мовленнєвої практики (Бабич, 2003, с. 247-248; Пентилюк, Маруніч & Гайдаєнко, 2010, с. 33).

Таким чином, щоб правильно висловлюватися в усній формі, треба опанувати всі мовознавчі розділи (знати структуру мови), бо саме ними зумовлені чинні норми. Водночас «говорити правильно ще не означає говорити добре – для доброго мовлення необхідне й уміння відібрати в конкретній ситуації спілкування найбільш доречний, стилістично й експресивно виправданий варіант (якщо він існує) літературної норми» (Бабич, 2003, с. 248). Саме тому нормативне професійне мовлення вчителя початкової школи варто аналізувати за такими оцінними параметрами: «правильно – неправильно», «можна – не можна», «доречно – недоречно», «точно – ще точніше», «виразно – ще виразніше».

Аналіз різних теоретичних підходів до сучасної типології норм української літературної мови дає нам змогу визначити ті норми, дотримання яких зумовлює правильність усного професійного мовлення майбутніх учителів початкової школи:

– *орфоепічні* норми мови (правильна вимова звуків і звукосполучень, слів іншомовного походження);

– *акцентуаційні* норми мови (правильне наголошування слів);

– *лексичні й фразеологічні* норми мови (правильне розуміння семантики слова чи фразеологізму, доречне їх уживання);

– *граматичні* норми мови: морфологічні (правильна словозміна повнозначних частин мови) і синтаксичні (правильна побудова синтаксичних одиниць).

– *стилістичні* норми (правильне використання мовних засобів усіх рівнів відповідно до мети, обставин і сфери вживання мовлення).

Спостереження за усним мовленням студентів II і III курсів на заняттях із «Методики навчання мовно-літературної освітньої галузі» та під час проведення уроків української мови і літературного читання на навчальній (педагогічній) практиці, опитування студентів і вчителів початкової школи уможливають висновок про те, що найтипівішими порушеннями мовних норм є помилкове наголошування слів різних частин мови та вживання значної кількості діалектизмів і росіянізмів, зокрема дослівний переклад їх українською мовою.

Результати аналізу *акцентуаційних помилок* засвідчили, що найбільше таких помилок трапляється під час продукування слів: *разом, випадок, текстовий, новий, середина, вірші, завдання, навчання, запитання, виразно, листопад, загадка, ознака, дошка, форзац, помилки, чотирнадцять, одинадцять, принести, захворів, закінчили, зобразити, урочиста, одноразовий, обіцянка, котра, дочка*, замість нормативних варіантів: *разом, випадок, текстовий, новий, середина, вірші, завдання, навчання, запитання, виразно, листопад, загадка, ознака, дошка, форзац, помилки, чотирнадцять, одинадцять, принести, захворів, закінчили, зобразити, урочиста, одноразовий, обіцянка, котра, дочка*.

Крім ненормативного наголошування слів, у мовленні студентів трапляються *порушення орфоепічних норм*:

– м'яка вимова шиплячих, зокрема [ч], у таких словах, як *час, дочка, читання, частина, чому, зустрічати, чорний*;

– вимова [ш] замість [шч] у словах *що, щось, що-небудь*;

– м'яка вимова приголосних перед [е], [и]: *емб[л'є]ма, кра[с'і]во*;

– уживання слів, у яких ненаголошений [о] вимовляється як [а] («акання»): *п[а]трібно, к[а]ридор, сл[а]в'яни*;

– оглушення дзвінких приголосних перед глухими й у кінці слова: ложка – ло[ш]ка, сніг – сні[x];

– сплутування приголосних г і ґ: об[г]рунтувати, [г]рак;

– вимова [ж], [з] замість африкат [дж], [дз]: [з]вонив, [з]еркало, ствер[ж]ую.

Проаналізувавши порушення студентами лексичних норм, ми вирішили узагальнити їх і подати в класифікації помилок як лексико-стилістичні, оскільки такий підхід до типології є поширеною практикою в сучасній українській лінгводидактиці. Розглянемо детальніше найтиповіші:

1. Уживання діалектизмів і росіянізмів: да (треба: так); хлопати в лодоні (треба: плескати в долоні); пишійть з нової строчки (треба: пишійть з нового рядка); вірна відповідь (треба: правильна відповідь); задати / задавати питання (треба: запитати / поставити запитання / ставити запитання); я рахую, що... (треба: я вважаю, що...); міроприємство (треба: захід), виключення з правила (треба: виняток із правила), головна думка заключається (треба: головна думка полягає), відношення до літературного героя (треба: ставлення до літературного героя), у даній вправі (треба: у цій вправі), зустрічаються помилки (треба: трапляються помилки), привести приклад (треба: навести приклад), напишіть на бумазі / на листочках (треба: напишіть на папері / на аркушах); не дивлячись на погану погоду (треба: незважаючи на / попри погану погоду / всупереч поганій погоді), робити вигляд (треба: удавати), учбовий процес (треба: навчальний процес), не мішай (треба: не заважай), ідемо в столову (треба: ідемо в їдальню), виключи світло (треба: вимкни світло), на наступній неділі (треба: наступного тижня), поділимось на групи (треба: об'єднаймося в групи), відкрийте свої зошити (треба: розгорніть свої зошити), закрийте очі та уявіть (треба: заплющіть очі й уявіть), підніміть руку (треба: піднесіть руку), письменник на протязі всього життя (треба: письменник упродовж усього життя), співставте написане зі зразком (треба: порівняйте написане зі зразком).

2. Уживання слів у невластивому значенні: круглий рік (треба: увесь рік), ціле життя, цілий урок (треба: усе життя, увесь урок), запишіть число в зошиті (треба: запишіть дату в зошиті).

3. Сплутування різних за значенням, але близьких за звуковим оформленням слів (паронімів): домашній адрес (треба:

домашня адреса), музикальна школа (треба: музична школа), тактична дівчинка (треба: тактовна дівчинка), познайомитися з біографією письменника (треба: ознайомитися з біографією письменника), збірник віршів Лесі Українки (треба: збірка віршів), підберіть синоніми до слова / заголовок до тексту (треба: доберіть синоніми до слова / заголовок до тексту), прикметник відповідає на запитання (треба: прикметник відповідає на питання).

4. Порушення лексичної сполучуваності слів: страшенно розумний хлопчик (треба: дуже розумний хлопчик), Шевченко являється (треба: Шевченко є), підвищувати кругозір (треба: розширювати кругозір), приділяти турботу (треба: приділяти увагу / виявляти турботу).

5. Уживання слів-паразитів: значить, так би мовити, також, власне кажучи, угу.

6. Уживання жаргонізмів на позначення процесів, речей із позитивною конотацією: круто, кльово, вау.

7. Плеоназм (мовленнєва надмірність): треба пам'ятати і не забувати; героїчний подвиг; важлива кожна хвилинка часу; озирнись і подивись назад; перевірте свої власні речі; усі ваші роботи креативні й творчі; особисто на мою думку всі ваші виступи були яскравими; Леся Українка писала свої твори хворюю.

8. Повторення одного і того самого слова, тавтологія (уживання спільнокореневих або близьких за значенням слів): зобразив образи; створив багато творів для дітей; Сьогодні вся наша школа прибиратиме шкільне подвір'я; Місто Чернігів є найзеленішим містом; ось, наприклад, класичний приклад; вам слід подумати про вашу поведінку; коли я готувала вам завдання, я була в піднесеному настрої; зробили домашню роботу.

9. Невмотивоване нагромадження одних і тих же частин мови або їх форм: Важливе значення для засвоєння цієї теми мають завдання на читання.

До стилістичних помилок ми віднесли вживання лексичних одиниць, властивих одному стилю, у текстах іншого, зокрема використання засобів розмовного стилю в науковому (на уроці української мови ми побалакаємо про омоніми), штучну образність (поділись з нами своїм прекрасним досвідом), мовні кліше (доводжу до відома, переважна більшість, не можна не вказати на).

Зауважимо, що в усному мовленні студентів також трапляються порушення фразеологічних норм:

– перекручення фразеологізмів: *прийти мати міри* (треба: *уживати заходи*), *настоювати на своєму* (треба: *наполягати на своєму*);

– змішування елементів двох фразеологізмів: *відігравати значення, мати роль* (треба: *відігравати роль / мати значення*), *мова йдеться* (треба: *ідеться про ... / мова про ...*).

Порушення студентами граматичних норм спричинене наявністю в мовленні морфологічних і синтаксичних помилок. Найтиповішими в першій групі є такі помилки:

– сплутування відмінкових форм займенників: *сидіти біля його, їх твори* (треба: *сидіти біля нього, їхні твори*);

– порушення норм відмінювання іменників: *по калюжам, вийди з класа, учні з другого варіанта, три олівця* (треба: *по калюжах, вийди з класу, учні з другого варіанту, три олівці*);

– уживання іменника-звертання в називному відмінку замість кличного: *Оля, не роби так* (треба: *Олю, не роби так*);

– помилкове визначення роду іменників: *сонячні проміння, золоті колосся, породиста собака, твоє день народження* (треба: *сонячне проміння, золоте колосся, породистий собака, твій день народження*);

– неправильне утворення форм вищого й найвищого ступенів порівняння прикметників і прислівників: *самим швидким був Сергійко, найбільш веселіший віршик склала Таня, краще всього, свинина дорожча курятини* (треба: *найшвидшим, найвеселіший / найбільш веселий, найкраще, дорожча від ...*);

– порушення норм відмінювання числівників: *у дві тисячу чотирнадцятому році, від шестидесяти до семидесяти років, у дванадцять годин* (треба: *у дві тисячі чотирнадцятому році / дві тисячі чотирнадцятого року; від шістдесяти до сімдесяти років, о дванадцятій годині*);

– неправильне утворення форм дієслова: *я вибачаюся; що ти їси, давайте прочитаємо правило* (треба: *перепрошую / вибачте), що ти їси, прочитаймо правило*);

– порушення норм утворення нових слів: *Олін зошит, розвиваюча мета, діючі норми, бажаючи відповідати* (треба: *Олин зошит, розвивальна мета, чинні норми, охочі відповідати*).

В усному професійному мовленні студентів часто трапляються порушення синтаксичних норм на рівні побудови та утворення словосполучень і речень: *попросила принести свою книжку* (порушення зв'язку між займенником і словом, замість

якого він ужитий), *осінь, вона буває і сонячна, і похмура з дощами* (уживання займенника й іменника одночасно); *дякувати вас* (треба: *дякувати вам*), *дякуючи допомозі* (треба: *завдяки допомозі*), *навчання грамоті й математиці* (треба: *навчання грамоти й математики*); *знущатися над тваринами* (треба: *з тварин*); *двоє дітей відвідує гурток по бісероплетінню* (треба: *з бісероплетіння*); *говорити на суржикі* (треба: *говорити суржиком*); *при потребі* (треба: *за потреби*); *в цей день* (треба: *цього дня*), *по цій причині* (треба: *через цю причину / з цієї причини*), *відповідати по бажанню* (треба: *за бажанням*); *урок з літературного читання* (треба: *урок літературного читання*); *прикметником називається...*, *іменники поділяються на...* (у безособових конструкціях не можна вживати суб'єкт у формі орудного відмінка, треба: *прикметником називають... / прикметник – це ...; іменники поділяють на...*).

Аналіз типових помилок в усному мовленні студентів дає підстави припустити, що основними причинами недотримання мовних норм є такі:

– надмірна затеоретизованість навчальних дисциплін циклу лінгводидактичної підготовки;

– недостатня кількість аудиторних годин із навчальних курсів «Українська мова (за професійним спрямуванням)», «Сучасна українська мова з практикумом», «Культура мовлення і виразне читання»;

– вплив російськомовного середовища, засилля суржикі;

– наявність значної кількості помилок у ЗМІ, соціальних мережах тощо;

– недостатня внутрішня мотивація до самовиховання нормативності професійного мовлення та його культури.

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Процес формування нормативного компонента мовнокомунікативної професійної компетентності майбутніх учителів початкової школи є багатограним і складним. Водночас культура усного мовлення є основою загальної педагогічної культури вчителя, без належного рівня розвитку якої неможливо забезпечити якісний освітній процес, зокрема на уроках української мови і літературного читання в початковій школі.

Розглядаючи нормативність як важливий компонент усного професійного мовлення майбутніх учителів початкової школи, варто брати до уваги теоретичні висновки лінгвістів і лінгводидактів, зокрема щодо трактування поняття «мовна

норма», варіативного характеру і властивостей мовних норм, критеріїв нормативного мовлення, типології норм української літературної мови.

Зазначені в нашому дослідженні нормативні порушення не вичерпують усіх помилок і недоліків, що трапляються в усному мовленні майбутніх учителів початкової школи, проте є найбільш типовими.

Подальшого дослідження, на нашу думку, потребують питання щодо створення цілісної системи підвищення рівня культури усного професійного мовлення майбутніх

учителів у процесі опанування ними обов'язкових дисциплін циклу лінгводидактичної підготовки; розроблення і включення до навчальних планів спеціальності 013 Початкова освіта дисциплін вільного вибору, спрямованих на формування мовнокомунікативної компетентності студентів під час проходження навчальної (педагогічної) практики; розроблення методичних рекомендацій і словників-довідників із культури професійного мовлення вчителя початкової школи.

Список використаних джерел

- Бабич, Н. Д. (2003). *Практична стилістика і культура української мови*. Львів: Світ.
- Вашуленко, М. С. (2010). *Вимоги до фахової мовленнєвої підготовки студентів – майбутніх учителів початкових класів*, Матеріали другого студент.-викладацького наук.-метод. семінару «Науково-дослідна робота майбутніх педагогів з проблем культури української мови та методики її викладання в закладах освіти». (5–15). Житомир: ЖДУ ім. І. Франка.
- Доленко, М. Т., Дацюк, І. І., & Кващук, А. Г. (1987). *Сучасна українська мова*. Київ: Вища школа.
- Ганич, Д. І., & Олійник, І. С. (1985). *Словник лінгвістичних термінів*. Київ: Вища школа.
- Єрмоленко, С. Я., Бибик, С. П., Коць, Т. А., Сютя, Г. М., & Чемеркін, С. Г. (2013). *Літературна норма і мовна практика*. Ніжин: ТОВ «Видавництво "Аспект-Поліграф"».
- Коваль, А. П. (1982). *Культура ділового мовлення: Писемне та усне ділове спілкування*. Київ: Вища школа.
- Кочерган, М. П. (2003). *Загальне мовознавство*. Київ: Академія.
- Мащок, З., & Станкевич, Н. (2005). *Українська мова професійного спілкування*. Київ: Каравела.
- Муромцев, І. В. (Ред.). (2011). *Українська мова: Енциклопедія*. Київ: Майстер-клас.
- Лілік, О., & Сазонова, О. (2020). Формування культурологічної компетентності майбутніх учителів початкової школи засобами художньої культури. *New Inception*, 1, 36-43.
- Пентилюк, М. І., Маруніч, І. І., & Гайдаєнко, І. В. (2010). *Ділове спілкування та культура мовлення*. Київ: Центр навчальної літератури.
- Пилинський, М. М. (1976). *Мовна норма і стиль*. Київ: Наукова думка.
- Шевчук, С. В., & Клименко, І. В. (2019). *Українська мова за професійним спрямуванням*. Київ: Алерта.

References

- Babych, N. D. (2003). *Praktychna stylistyka i kultura ukrainskoi movy [Practical stylistics and culture of the Ukrainian language]*. Lviv: Svit.
- Vashulenko, M. S. (2010). *Vymohy do fakhovoi movlennievoi pidhotovky studentiv – maibutnikh uchyteliv pochatkovykh klasiv [Requirements for professional speech training of students – future primary school teachers]*, Materialy 2-ho student.-vykladatskoho nauk.-metod. seminaru «Naukovo-doslidna robota maibutnikh pedahohiv z problem kultury ukrainskoi movy ta metodyky yii vykladannia v zakladakh osvity» – Materials of the 2nd student-teaching scientific-method. seminar «Research work of future teachers on the problems of culture of the Ukrainian language and methods of teaching it in educational institutions». (5–15). Zhytomyr: ZhDU im. I. Franka.
- Dolenko, M. T., Datsiuk, I. I., & Kvashchuk, A. H. (1987). *Suchasna ukrainska mova [Modern Ukrainian language]*. Kyiv: Vyshcha shkola.
- Hanych, D. I., & Oliinyk, I. S. (1985). *Sloovnyk linhvistychnykh terminiv [Dictionary of linguistic terms]*. Kyiv: Vyshcha shkola.
- Yermolenko, S. Ya, Bybyk, S. P., Kots, T. A., Siuta, H. M., & Chemerkin, S. H. (2013). *Literaturna norma i movna praktyka [Literary norm and language practice]*. Nizhyn: TOV «Vydavnytstvo “Aspekt-Polihraf”».

- Koval, A. P. (1982). *Kultura dilovoho movlennia: Pysemne ta usne dilove spilkuvannia* [Culture of business speech: Written and oral business communication]. Kyiv: Vyshcha shkola.
- Kocherhan, M. P. (2003). *Zahalne movoznavstvo* [General linguistics]. Kyiv: Akademiia.
- Matsiuk, Z., & Stankevych, N. (2005). *Ukrainska mova profesiinoho spilkuvannia* [The Ukrainian language of professional communication]. Kyiv: Karavela.
- Muromtsev, I. V. (Ed.). (2011). *Ukrainska mova: Entsyklopediia* [The Ukrainian language: Encyclopedia]. Kyiv: Maister-klas.
- Lilik, O., & Sazonova, O. (2020). Formuvannia kulturolohichnoi kompetentnosti maibutnikh uchyteliv pochatkovoї shkoly zasobamy khudozhnoi kultury [Future primary school teachers' culturological competence formation by means of the artistic culture]. *New Inception*, 1, 36-43.
- Pentyliuk, M. I., Marunych, I. I., & Haidaienko, I. V. (2010). *Dilove spilkuvannia ta kultura movlennia* [Business communication and speech culture]. Kyiv: Tsentr navchalnoi literatury.
- Pylynskyi, M. M. (1976). *Movna norma i styl* [Language norm and style]. Kyiv: Naukova dumka.
- Shevchuk, S. V., & Klymenko, I. V. (2019). *Ukrainska mova za profesiinym spriamuvanniam* [The Ukrainian language for professional purposes]. Kyiv: Alerta.

Стаття надійшла до редакції 03.11.2020

Yanko N.

ORCID 0000-0002-0858-7796

Candidate of Pedagogical Sciences (Ph.D.),
Associate Professor,
Associate Professor at the Department
of Languages and Methodology,
T. H. Shevchenko National University
«Chernihiv Colehium»
(Chernihiv, Ukraine)
E-mail: yankonata78@gmail.com

Янко Н.

ORCID 0000-0002-0858-7796

Кандидатка педагогічних наук, доцентка,
доцентка кафедри мов і методики їх викладання,
Національний університет
«Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка
(Чернігів, Україна)
E-mail: yankonata78@gmail.com

Dzhendzhero O.

ORCID 0000-0002-9448-9999

Candidate of Pedagogical Sciences (Ph.D.),
Associate Professor,
Associate Professor at the Department
of Languages and Methodology,
T. H. Shevchenko National University
«Chernihiv Colehium»
(Chernihiv, Ukraine)
E-mail: odzhen@gmail.com

Дженджеро О.

ORCID 0000-0002-9448-9999

Кандидатка педагогічних наук, доцентка,
доцентка кафедри мов і методики їх викладання,
Національний університет
«Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка
(Чернігів, Україна)
E-mail: odzhen@gmail.com